

УДК 1:82-92

ФІЛОСОФСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК МУЖНІСТЬ ВІДКРИТОСТІ ІНШОМУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

Назіп ХАМІТОВ

доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту філософії
імені Г. Сковороди НАН України,
Президент Асоціації філософського
мистецтва

Світлана КРИЛОВА

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології
та філософської антропології
НПУ імені М. П. Драгоманова,
віце-президент Асоціації філософського
мистецтва

© Хамітов Н., Крилова С., 2019

боди думки, пробуджує її критичність, захищає від маніпуляцій. Автор вводить поняття «академічна філософська публіцистика»; в результаті дії такої публіцистики в сучасному демократичному суспільстві виникає відкритість освіти і науки.

Ключові слова: публічність, публіцистика, академізм, філософська публіцистика, філософська есеїстика, філософське мистецтво, гуманітаристика, освіта, наука, метаантропологія, буденне буття людини, граничне буття людини.

Вільна література буває доброю чи поганою, це правда.

Але ще більш справедливим є те, що підневільна література буває тільки поганою...

У тих, хто пише ясно, є читачі, а в тих, хто пише темно, – коментатори...

Дивно, наскільки марнославною є людина, яка хоче переконати себе й інших, що вона прагне до істини, тим часом як вона жадає любові...

Альбер Камю

Осмилюється актуальна проблема ролі філософської публіцистики в академічній освіті і науці. Філософська публіцистика – не просто доступне подання історії філософії або сучасного стану напрямків теоретичної філософії, це сфера духовної творчості, в якій вічні світоглядні проблеми постають в актуальному суспільному контексті. Філософська публіцистика у своїй глибині завжди є гуманістичною, вона стоїть на сторожі сво-

Суспільна відкритість академічної освіти і науки: можливості філософської публіцистики

Академічна освіта і наука існують у двох вимірах – у межах професійної спільноти і за її межами, коли вони набувають прак-

тичного й суспільного звучання. Саме в другій своїй іпостасі освіта і наука здатні створювати в суспільстві спільний ціннісний і когнітивний, більше того, *світоглядний* простір.

Але яким чином академічна освіта і наука можуть набувати статус суспільної відкритості, коли філософія, фізика, математика, філологія, історія, соціологія існують не для філософів, фізиків, математиків, істориків, філологів, соціологів, а для всього народу, нації, країни? У тоталітарному й авторитарному суспільстві логіка і міра *суспільної відкритості* академічного знання вирішується *закритою* групою осіб. У демократичному суспільстві – академічна відкритість можлива лише в публічній дискусії, живому просторі дискурсу, який з необхідністю виходить за межі академічної спільноти.

За яких умов це можливо? Припустимо, що це відбувається тоді, коли і освіта, і наука виявляються, обговорюються, розгортаються *у формі публіцистики*. Проте мова іде передусім про *філософську* публіцистику, яка здатна як інтегрувати академічне знання, так і поширювати його в суспільстві, здатна «узагальнювати спільні цінності й генерувати сенси» [12, с. 376].

В результаті дії філософської публіцистики маємо справжню тут-і-тепер відкритість академічного знання в його освітніх і наукових вимірах, відкритість сучасності, адже така публіцистика, на відміну від освіти чи науки, «реалізується тут і тепер і дає результат, що необхідний уже сьогодні» [12, с. 377].

Тут можливе одне заперечення. Наш опонент може сказати, що в даному контексті слід говорити не про філософську, а про *академічну* публіцистику, яка й здатна «обслуговувати» освіту і науку (пропагувати, популяризувати, практично спрямовувати тощо). І достатньо: філософська публіцистика значною мірою виходить за межі академічної форми як у своїй генезі, так і в предметності.

На це можна відповісти так: очевидно, що академічна публіцистика може існувати, і це важлива галузь публіцистики, але вона може бути занадто зашороною й обмеже-

ною власне академічною формою в її нинішніх межах, занадто залежною від завдання «популяризації». Тоді як філософська публіцистика здатна виходити на рівень метапозиції, що дозволяє побачити й розв'язати проблемні вузли як у питаннях відчуженості академічного життя від суспільства, так і самого академічного життя. В понятті «філософська публіцистика» звучить та сама свобода думки і духу, яка промовляє і в науковому ступені «доктор філософії».

Можливе заперечення ще одного опонента. Коли ми говоримо про філософську публіцистику в контексті освіти і науки, розділяючи ці дві гілки академізму, то наскільки актуальне таке поняття? Може продуктивніше використовувати поняття «освітня публіцистика» та «наукова публіцистика», тоді як філософська публіцистика є чи занадто широкою, чи занадто вузькою за змістом? На перший погляд, це начебто так. Але наукова публіцистика й освітня публіцистика замкнені кожна на своїй сфері, тяжіють до популяризаторства в кожній з них, тоді як у філософської публіцистики є гуманістична й креативна широта, в академічних вихах якої маємо «волю до наукової новизни» [13], що в межах проекту метаантропології [8; 11; 12; 20] може бути потрактована як така, що виводить з буденного в граничне буття людини [11; 12].

Справжній академізм іманентно тяжіє не стільки до публічності, скільки до *публіцистичності* – чим вищий академічний статус освітянина та науковця, тим більшої міри публіцистичності він вимагає – міри відкритості текстів та виступів, здатності говорити доступно і цікаво, щоб бути почутим колегами сусідніх галузей знання і всім суспільством. На нашу думку, ця публіцистичність є саме філософською, адже дає можливість своєму носію інтегрувати, генерувати й креативно захищати ідеї на різних публічних майданчиках.

* * *

Припустимо, що найбільшою мірою філософська публіцистика проявляється в

гуманітарному (соціогуманітарному) знанні. Можна сказати, що вона виростає з гуманітарного знання. Своєю чергою, завдяки філософській публіцистиці гуманітарна освіта і наука набувають такої суспільної відкритості, що стають *власне гуманітаристикою* – сферою практичного поширення знань і практик людяності.

І тут не можна оминати критичне питання нового опонента. Може філософська публіцистика стосується не науки й освіти взагалі і не гуманітарної освіти і науки зокрема, а *лише філософської освіти і науки*? Чи не зводимо ми академізм і гуманітаристіку до філософії? І в конкретному випадку гуманітарної освіти і науки може слід говорити про *гуманітарну публіцистику*?

Відповідь на це питання передусім потребує усвідомлення того, що *гуманітарна публіцистика* значною мірою є синонімом публіцистики *як такої*. Справжня публіцистика завжди людиновимірна й людиноцентрична, так само як справжня наука й освіта [1; 2; 4], а тому гуманітарна за своєю природою. Проте цієї гуманітарності недостатньо для вирішення тих питань, що стоять перед сучасною освітою і наукою, в тому числі гуманітарною. Потрібна філософська публіцистика, яка тисячоліттями (у культурі Заходу як мінімум від Сократа) культивувала і накопичувала креативні й несподівані рухи думки в рішенні проблемних питань буття людини. Отже, філософська публіцистика є поглибленням просто публіцистики до усвідомлення вічних питань і вічних суперечностей людського буття. І це усвідомлення виражається таким чином, що входить в актуальний контекст свого народу і його країни в будь-які епохи, консолідуючи на цивілізаційні звершення, у тому числі в освітній і науковій сферах.

Слід констатувати консолідуючий характер філософської публіцистики в сучасних кризових суспільствах, до яких належить і Україна. І це не просто консолідація соціуму заради інтересів тієї чи іншої владної групи, це гуманістична консолідація, консолідація задля людини, її прав, свобод, гідності [6]. Дійсно, «на відміну від журналісти-

ки чи просто публіцистики, які заради рейтингу свідомо чи підсвідомо деконсолідують суспільство, «граючи» на конфліктах та скандалах і маніпулюючи свідомістю, філософська публіцистика ставить екзистенціально-психологічні та світоглядні питання, що глибинно хвилюють людину – питання самотності, відчуження, свободи, гідності, справжньої справедливості та її імітацій, а тому дійсно об'єднує людей навколо гуманістичних цінностей» [12, с. 377].

Сьогодні надзвичайно важливо усвідомити, що філософська публіцистика – це не просто доступне подання історії філософії або сучасного стану напрямків теоретичної філософії. **Філософська публіцистика – це сфера духовної творчості, в якій вічні світоглядні проблеми постають в актуальному суспільному контексті.** «Постановка, розв'язання й відкрите дискусійне обговорення цих проблем – це і є реально працюючий у демократичному суспільстві механізм консолідації» [12, с. 377].

Філософська публіцистика у своїй глибині завжди є гуманістичною, вона стоїть на сторожі свободи думки, пробуджує її критичність, захищає від маніпуляцій. «Філософська публіцистика відрізняється від просто публіцистики і, тим більше, від політичної публіцистики не лише глибиною, а й щирістю подачі, налаштованістю на актуалізацію особистості, а не на маніпуляцію нею, на звільнення думки і дії» [12, с. 377]. Філософська публіцистика – це така смислова відкритість Іншому, яка породжує «красу стосунків» із ним [5].

Як відрізнити публіцистику від філософської публіцистики в реальному суспільному процесі? Публіцистика притягується до «злоби дня», як магніт. Але вона може посилювати цю злобу, а може звільняти від неї. Саме тоді вона стає філософською публіцистикою. Якщо публіцистика на злобу дня лише посилює злобу дня, то її точно не можна назвати філософською публіцистикою. Напевно, краще взагалі обійтися без такої публіцистики.

Філософська публіцистика потребує граничного зусилля духу, вона не дається

авторові раз і назавжди. Цікаво, що в історії філософської думки можемо знайти авторів, які були справжніми філософськими публіцистами, але й у певних життєвих обставинах втрачали здатність бути ними. Так, Д. Дідро був філософським письменником і філософським публіцистом, який піднімався над злобою дня. Але час від часу перетворювався в просто публіциста, що розчинявся в «злобі дня». А такий автор, як Е. Фромм, усе своє творче життя утримувався на гребені хвилі філософської публіцистики і саме в цьому жанрі написав найбільш відомі книги [9; 10].

Ми беремо на себе сміливість заявити, що у вітчизняному академізмі є автори, які зробили гідний внесок у розвиток сучасної української філософської публіцистики і яких ми маємо за честь вважати своїми вчителями. Це, передусім, академік В. Шинкарук, який залишив у своїй творчій спадщині не лише теоретичні, а й філософсько-публіцистичні твори. В цьому річичі креативно працювали і продовжують працювати В. Андрущенко, В. Кремень, С. Кримський, Л. Левчук, В. Малахов, Л. Сохань, В. Табачковський, М. Попович.

Цікаво відзначити, що в умовах зростання інформаційного тиску на людину та поширення соціальних мереж в Інтернеті філософська публіцистика (так само як і політична публіцистика) стає все більш лаконічною, ще більше – афористичною [18].

Філософська публіцистика та есеїстика: їх природа та контекст освіти і науки

Спробуємо усвідомити, чим філософська публіцистика відрізняється від есеїстики і від власне філософської есеїстики?

Передусім осмислимо відмінність публіцистики і журналістики. Журналістика – це відображення суспільно значущих подій, публіцистика – їх осмислення, «*авторський аналіз цих подій*» [12, с. 378].

Філософська ж публіцистика – це авторський аналіз причин суспільно важливих подій і осмислення їх наслідків на основі певної світоглядної позиції. Подібне визначення дозволяє усвідомити, чому філософ-

ська публіцистика може переживати епохи.

При цьому філософська есеїстика теж здатна переживати епохи. Але що таке есеїстика? Припустимо, що це «загострена присутність автора в тексті, де все обертається навколо його Я, що обумовлює акцент не на поняттях, а на образах, метафорах» [12, с. 378]. Центрованість філософської есеїстики навколо авторського Я, її *просякнутість авторською суб'єктивністю* дозволяє нам осмислити цю есеїстику як антонім публіцистики. Дійсно, публіцистика по своїй суті виходить за межі авторського Я, а в есеїстиці будь-яка проблема «стає вторинною по відношенню до представленості в ньому авторського Я» [12, с. 378]. Тому ми надаємо в есеїстиці таке велике значення стилю, який «є мелодика і ритміка присутності автора в тексті» [12, с. 378]. Акцент на стилі й авторській присутності споріднює есеїстику і поезію.

Однак порівняння не просто публіцистики та есеїстики, а власне *філософської* публіцистики й *філософської* есеїстики дозволяє подивитися на проблему дещо інакше. На відміну від просто есеїстики, філософська есеїстика – це рівновага акцентів на проблемі й авторській присутності в тексті. Очевидно, що філософська есеїстика і філософська публіцистика досить близькі. У чому ж відмінність?

На перший погляд, філософську публіцистику відрізняє від філософської есеїстики виражена суспільна значущість проблеми, що осмислюється. Проте це не є головним і сутнісним. Адже «філософська есеїстика неминуче виходить за межі снобізму і авторського нарцисизму хоча б тому, що вона філософська» [12, с. 379].

Принципова відмінність полягає в іншому: філософська есеїстика є монолог, філософська публіцистика завжди діалогічна.

Отже, припустимо, що філософська публіцистика визріває, виростає й розгортається з філософської есеїстики, поступово наповнюючись діалоговою відкритістю – осмисленою відкритістю Іншому. Автор філософської публіцистики – це есеїст, який має мужність відкритися Іншому, вступити-

ти з ним у діалог навколо спільної проблеми. Можна сказати, що в есеїстиці автор пізнає себе, починає любити в собі творчу особистість і ділиться цим з читачем або слухачем. Він перебуває в бутті щирої відкритості себе в тексті. У філософській же публіцистиці автор включає у свій дискурс Іншого, починає шукати розв'язання *спільної* проблеми разом із ним. При цьому він не лише егоцентрично шукає істину разом із Іншим, а здатний любити Іншого і цінувати співтворчість з ним, що породжує здатність до консенсусу, а не лише до компромісу. Таким чином, філософську публіцистику можна визначити як «*діалогову філософську есеїстику*» [12, с. 379].

Класикою філософської есеїстики є твори Ф. Ніцше, в них маємо загострену монологічність і поетичну вишуканість. Натомість великий філософський публіцист античності Сократ увійшов в історію філософії саме як майстер діалогу, а великий філософський теоретик Гегель у своєму філософсько-публіцистичному творі «Хто мислить абстрактно?» доволі дотепно моделює діалоги персонажів і полемізує з окресленими образами опонентів.

У сучасній освіті і науці значущість мають філософські есе з нової й незвичної проблематики. Вони образно-метафорично «схоплюють» проблеми і стають основою для майбутніх теоретичних проривів. Філософська есеїстика є однаково важливою як для освіти, так і для науки, передусім у їх гуманітарних виявах. Однак не менш значущим є перехід від філософської есеїстики до публіцистики, яка здатна поєднати академічну сферу з життям, що її оточує, зробити її насправді практичною.

До того ж, **володіння філософською публіцистикою – невід’ємна складова культури доктора філософії у будь-якій галузі знання.**

Гуманізм філософської публіцистики

Бути людиною у творчому середовищі завжди означає *бути автором*. Але стаючи автором, завжди треба залишатися люди-

ною. Для того, щоб це відбулося, треба виявляти і мужність, і мудрість.

Але що це означає: будучи автором, залишатися людиною? Передусім – можливість виходити за межі лише професійної спільноти і творити те, що потрібне не лише спільноті, а й *усьому суспільству*.

Це така відкритість Іншому, яка й створює філософію у надрах будь-якої професії і будь-якого життя, філософію, яка завжди є публічною. Філософія – це те *надзвичайно елітарне* явище, яке є при цьому *надзвичайно публічним*.

Ще за три роки до Революції Гідності один з авторів цього дослідження у своїй телепрограмі «Свобода думки» міркував з академіком Мирославом Поповичем, який був гостем програми, на тему природи гідності. Як часто буває, найцікавіше прозвучало за межами ефіру. І Мирослав Володимирович сказав дуже важливу фразу: «Найскладніше – гідно викласти філософську думку нефілософам». Думаю, це один з вимірів гідності філософа як автора і людини – бути філософським публіцистом, звільнившись від снобізму, говорити й писати лише в спільноті і для спільноти.

У М. Поповича була одна прикметна особливість: він умів про складне говорити просто, легко й іронічно. Напевно, це і є сутнісне визначення філософської публіцистики, якою майстерно володів Мирослав Володимирович, – і в телевізійних програмах, і в газетних статтях, і в публічних виступах.

Проте за цією простотою і легкістю криється величезна робота духу: потрібно мати велику мужність, щоб відкритися Іншому за межами професійної спільноти.

Важливим є усвідомлення того, в чому відмінність філософської публіцистики від теорії – і в освітніх, і в наукових її вимірах: як пізнання вже пізаного (освіта) й пізнання ще не пізаного (наука)? На перший погляд, відмінність лише в тому, що публіцистика є спрощений вислів теорії; вона популяризує теорію ясною мовою.

Однак відмінність є складнішою. Публіцистика інколи ставить ті проблеми люд-

ського буття, які *вислизують від уваги й можливостей теоретика*. У публіцистиці маємо метафори поряд з поняттями, загострену полемічну спрямованість й екзистенціальну пронизливість. У результаті проблемність людського буття стає дуже випуклою, виразною. Так само випуклими й виразними стають спроби подолати цю проблемність у тексті.

Як ми побачили вище, значно складніше відрізнити філософську публіцистику від есеїстики. Адже у філософській есеїстиці теж є метафори і екзистенціальна пронизливість стилю. Пошук відмінності потребує особливої напруги й ясності розуму. Якщо філософське есе – це щоденник авторської душі і духу, де в ролі Іншого виступає сам філософ, то філософська публіцистика, по-перше, бере проблеми, що є актуальними для всього суспільства, а по-друге, звертається до нового Іншого, *відмінного від себе*. В результаті філософська публіцистика виходить за межі авторського монологу, це діалог з читачем, слухачем і глядачем, який зачаровує й одночасно звільняє думку. В цьому її високий гуманізм. Можна сказати, що справжня філософська публіцистика – ступінь зрілості філософської есеїстики, яка виводить за межі життєвого світу автора у Світ з великої літери.

Проте завжди є небезпека вийти з есеїстики не у філософську публіцистику, а в просто публіцистику, знизивши і навіть втрапивши горіння філософського духу. Саме тому автору слід робити подвійне зусилля – залишаючись есеїстом, наповнювати свою творчість проблематикою, яка посправжньому потрібна суспільству, здатна зацікавити Іншого й подолати проблеми спільного буття з ним.

Це й потребує особливої мужності. Мужності відкритості Іншому. Проте цей Інший знаходиться поза межами не лише монологу автора, а й, як було сказано, *за межами професійної спільноти*.

Філософська публіцистика – це філософія не лише для «професійних» філософів. Або інакше – це значною мірою *філо-*

софія для нефілософів. Це подолання професійного снобізму і особлива відкритість, які можуть викликати проблеми в спілкуванні з колегами. Проте саме через філософську публіцистику і також есеїстку філософія відкривається суспільству. У своїй публіцистичній виявленості філософія відкривається зрілим і самореалізованим людям різних професій у їх вільному потязі, а не лише студентам, які *змушені* вивчати філософію – передусім у теоретичних і, на жаль, не завжди живих виявах. Отже, публіцистична відкритість філософії є мовою її справжнього, а не формального входження в освіту, науку, взагалі в культуру.

Отже, у філософській публіцистиці є така важлива ознака, як *креативність*; філософська публіцистика не лише популяризує теоретичні досягнення, а й ініціює їх, висуваючи нові ідеї в образно-метафоричних виявах [14], а надалі актуалізує можливості для їх практичного втілення.

Тут важливо зрозуміти, що питання про необхідність і можливість філософської публіцистики є вторинним стосовно питання про можливість і необхідність філософського мистецтва – філософствування в образах і метафорах, а не в поняттях і категоріях [15]. Для Шеллінга, на відміну від Гегеля, вищий і органічний для людини спосіб осягнення Абсолюту – мистецтво, а не наука. Ця лінія продовжується в екзистенціалізмі і персоналізмі – Людину як мікрокосм потрібно осягати в есе і романі, не об'єктивуючи. Ця здатність філософської публіцистики осягати людину без обернення її на досліджуваний об'єкт, яка споріднює її з філософським мистецтвом, є одним з вимірів її гуманізму.

Все сказане актуалізує важливе питання: філософська публіцистика знаходиться в межах академізму чи за його межами? Для відповіді звернемося до суті академізму.

Проблема плуральності академізму і філософська публіцистика

Академізм – це здатність не «вигадувати велосипед» у тій чи іншій сфері творчої діяльності. Це гранична вимогливість до

себе в пізнанні і творчості. Можна сказати, що академізм – це *справжнє граничне буття пізнання і творчості*. Це аргументованість і строгість пізнавально-творчої діяльності за умови опертя на традицію в ній.

Академізм – це перехід від повноти пізнання і творення відомого до пізнання і творення невідомого. Або інакше: академізм є здатність вийти до пізнання й творення невідомого при максимальному вивченні попереднього досвіду.

Виникає закономірне питання: чи лише в теоретичних формах можливий академізм?

Очевидно, що ні. Принаймні в західній культурі вперто звучать такі словосполучення, як академічний живопис, академічна музика, академічний театр. Мова і приховане за нею буття в культурі натякають на те, що академізм можливий не лише в категоріально-понятійній, а й в образній формі.

Очевидним буде визнати плюральність академізму в культурі. Щобільше, настав час припустити можливість, необхідність і дійсність **академічної філософської публіцистики**.

Можна вважати, що одним із завдань філософського академізму є продукування такої публіцистики. Проте як можливий академізм *узагалі* не лише в теоретичній, а й в образно-художній формі? Якщо філософія є сферою людського буття в культурі, то позитивна відповідь очевидна. Часи, коли слідом за Гегелем ми припускали виняткову теоретичність філософії, залишилися в минулому. Крім того, ми повинні констатувати, що сам Гегель використовує образно-метафоричні когнітивні конструкції навіть у «Науці логіки» і має цілком публіцистичні твори («Хто мислить абстрактно?»)

Інша справа, що академізм різних галузей філософії буде вимагати різних форм прояву і різних акцентів. Так, скажімо, академізм у філософії науки буде переважно теоретичним, тоді як у царині етики, естетики він з необхідністю буде наповнюватися метафоричністю й образністю.

Це ж значною мірою стосується такої галузі гуманітаристики, як філософська антропологія, яка досліджує людську природу, її колізії та межі, здатність особистості у своєму неповторному тілесному, душевному й духовному існуванні впливати на цю природу та навіть змінювати її. До речі, рух від есенціалізму до екзистенціалізму в XIX і XX століттях знаменувався й зміною філософської мови – вона все більше ставала образною й метафоричною. Згадаймо творчі надбання Ж.П. Сартра й А. Камю.

Зрозуміло, що проблема людини не може бути осягнена суто теоретичними засобами, це осягнення потребує образності – і не лише есеїстики та публіцистики, а й філософського мистецтва – передусім філософської романістики. Й. В. Гете, Г. Гессен, Ф. Кафка є не меншими філософськими антропологами, ніж Л. Фейєрбах, М. Шелер чи Г. Плеснер.

До речі, у роботах Л. Фейєрбаха маємо виражений есеїстичний і публіцистичний присмак, а в творчості М. Шелера – поступове посилення есеїстичних і публіцистичних тенденцій; остання робота засновника філософської антропології у XX столітті – «Філософський світогляд» [19] – це, по суті, філософське есе, щобільше, філософсько-публіцистичний твір. На цій основі один з авторів даної статті запропонував тлумачити «філософсько-антропологічне есе» як особливий жанр філософської думки, що знайшло відображення у назві відповідної книги [14].

Отже, якщо академізм у культурі має плюральні прояви, то значною мірою це стосується саме філософської антропології, яка задає методологічні й світоглядні вектори в сучасній гуманітаристиці.

Формалізованість і свобода публікацій в академічній освіті і науці

Діяльність в академічній освіті й науці постійно потребує публікацій – тез, статей, монографій; саме таким чином академічний автор демонструє власну духовну еволюцію, до того ж, робить її ко-еволюцією з Іншим. Тією чи іншою мірою академічний

автор є публічною персоною. Філософська публіцистика як вільний та *особистісно універсальний* спосіб мислення й постає своєрідною кульмінацією цієї публічності, коли здійснюється гранично можлива відкритість Іншому за межами лише професійної спільноти.

Творча свобода і діалог у висловленні ідей, обранні світоглядних і методологічних орієнтирів – важлива умова плідного розвитку освіти і науки в демократичному суспільстві.

При цьому останнім часом в українській вищій освіті і науці маємо прикметний процес – набуття наукових ступенів і вчених звань здійснюється за наявності статей, опублікованих в авторитетних міжнародних виданнях. Якщо раніше була необхідність публікацій статей у *фахових виданнях*, то тепер вони стають публікаціями «другого сорту», адже з'явилися, по суті, *надфахові видання*, які мають особливий сакральний статус. Статті в цих виданнях покликані ввести українських авторів у євроатлантичну наукову спільноту. І це було б прекрасно, якби не дві обставини: необхідність достатньо високої плати за публікації (в буквальному, грошовому смислі) і змуженого, саморепресивного цитування певних авторів, чого подеколи вимагають редакції журналів. Ця вимушеність і саморепресивність виникає тому, що такі публікації стають «наріжним каменем» оцінки ефективності діяльності освітянина і вченого.

Не заперечуючи значущості виходу в міжнародний науковий простір, слід запитати, а на яких умовах можливий (чи неможливий) такий вихід? Де та межа, коли умови виходу в міжнародний науковий простір занадто формалізовані й *пригнічують гідність автора та його Батьківщину*? Хотілося б нагадати, що українські викладачі і вчені мають непоганий «духовний родовід» і не є тубільцями, до яких наразі прийшла цивілізація і яким потрібна «зовнішня незалежна академічна дресура». А тому вони повинні оцінюватися передусім за *якістю і резонансністю ідей*, а не за формальними ознаками публікацій чи ста-

жувань. Доречно згадати глибоку думку Альбера Камю про те, що вільна література буває доброю чи поганою, а підневільна – тільки поганою [3].

У контексті нашої теми слід звернути увагу і на необхідність в оцінці діяльності викладача й науковця враховувати і його публіцистичну активність, особливо в гуманітарній сфері. Адже завдяки цьому його дослідження у своїй царині не тільки отримують суспільний резонанс, а й набувають нові евристичні можливості й перспективи.

Не слід забувати, що, на відміну від природничих наук, у соціогуманітарній галузі приріст знання значною мірою відбувається не в статтях, а в книгах і монографіях, де ідеї автора можуть отримати вільну і гідну розгорнутість, аргументованість та справжню публічність. Саме в монографіях формуються нові методологічні й світоглядні підходи, вибудовуються напрямки. Система оцінки викладача і вченого, яка зараз розгортається, не лише зменшує значення і резонанс монографій, а й не залишає часу на роботу над ними – всі сили ідуть на пошук можливості «просунути» своєю статтю у «надфахове» видання. Ситуацію треба змінювати, і змінювати докорінно.

Філософська публіцистика і публічна філософія: єдність і відмінність

Доволі важливо відрізнити філософську публіцистику від публічної філософії, про яку так багато говорять останнім часом.

Публічна філософія – це філософія, яка набула свого поширення й відкритого звучання в суспільстві. Це, наприклад, публічні лекції з історії античної філософії, викладені популярно й цікаво (в аудиторії, в Інтернеті, на радіо, телебаченні тощо). Не заперечуючи необхідності й важливості такого вияву філософії, визнаючи волю до практичності (у високому розумінні слова) його авторів, слід сказати, що для справжньої відкритості філософії публічності недостатньо. Адже у філософській публічності, яка займається інформуванням і просвітою, часто-густо недостає діалогу, критичної й зацікавленої відповіді слуша-

ча. Вона, по суті, постає *спрощеним* теоретичним монологом.

Філософська публіцистика – це *інша якість* філософського дискурсу завдяки актуальності проблем і діалоговій відкритості будь-якій мислячій людині в сучасності незалежно від її освіти та спеціальності. Про це свідчить багаторічний досвід авторів цієї статті у веденні філософсько-публіцистичних радіопрограм «Філософські діалоги», «Особистість і доля», телепрограм «Свобода думки», «Мистецтво життя», «Нічні роздуми», «Про вічне». Про це свідчить і досвід створеної авторами статті вперше в Україні магістерської програми «Філософська публіцистика, філософське мистецтво і арт-терапія» в

Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Філософська публіцистика, як і філософська есеїстика, робить і суспільство, і людину більш вільними. Саме тому значення філософської публіцистики важко переоцінити. І тут потрібно набувати досвід не лише майстерності, а й мужності володіння цим жанром. І цей досвід слід глибоко досліджувати. Автори планують і досліджувати, і продовжувати, і передавати його молоді.

Хотілося б звернутися до студентів, аспірантів, колег – викладачів та вчених, узагалі до всіх вільно й критично мислячих людей: «Не бійтеся обговорювати глибокі питання в зовнішньому або внутрішньому діалозі, і у Вас є шанс стати філософським публіцистом».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Освіта в контексті духовної еволюції цивілізації // Вища освіта України. 2018. № 2. С. 5–12.
2. Андрущенко В., Хамітов Н. Філософська освіта і наука як каталізатор цивілізаційного проєкту України // Вища освіта України. 2017. № 2. С. 5–17.
3. Камю А. Творчество и свобода. М.: Радуга, 1990. 608 с.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
5. Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз): [монографія]. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 344 с.
6. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Україна: від штучної та реальної конфронтації до консолідації // Дзеркало тижня. 2017. № 28 (324). 22 липня. С. 4.
7. Сохань Л.В. Искусство жизнетворчества. Предназначение. Жизнетворчество. Судьба. Киев: Изд. дом Дмитрия Бурого, 2010. 576 с.
8. Философская антропология: словарь / под ред. Н. Хамитова. 4-е изд., доп. и перераб. Киев: КНТ, 2017. 472 с.
9. Фромм Э. Душа человека. Ее способность к добру и злу // Душа человека. М.: Республика, 1992. С. 13–108.
10. Фромм Э. Искусство любить // Душа человека. М.: Республика, 1992. С. 109–178.
11. Хамитов Н. Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии. 4-е изд., испр. и доп. Киев: КНТ, 2017. 268 с.
12. Хамитов Н.В. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практич-

REFERENCES

1. Andrushchenko V. Education in the Context of the Evolution of Civilization // Higher Education of Ukraine. 2018. No. 2. P. 5–12. (in Ukrainian)
2. Andrushchenko V., Khamitov N. Philosophical education and science as a catalyst for the civilization project of Ukraine // Higher Education of Ukraine. 2017. No. 2. P. 5–17. (in Ukrainian)
3. Camus A. Creativity and freedom. Moscow: Raduga, 1990. 608 p. (in Russian)
4. Kremen V.G. Philosophy of human-centrism in the strategies of educational space. Kyiv: Pedagogichna pressa, 2009. 520 p. (in Ukrainian)
5. Krylova S. The beauty of man: personality, family, society (socio-philosophical analysis): [monograph]. Nizhyn: Aspect Polygraph, 2011. 344 p. (in Ukrainian)
6. Pyrozhkov S.I., Khamitov N.V. Ukraine: From artificial and real confrontation to consolidation // Dzerkalo Tyzhnya. 2017. No. 28 (324), July 22. P. 4. (in Ukrainian)
7. Sokhan L.V. The art of liveliness. Purpose Life-making Fate. Kyiv: Publishing House of Dmitry Burago, 2010. 576 p. (in Russian)
8. Philosophical Anthropology: Dictionary / Ed. N. Khamitov. 4th edition, supplemented and redone. Kyiv: KNT, 2017. 472 p. (in Russian)
9. Fromm E. Soul of man Her ability to good and evil // Soul of man. Moscow: Republic, 1992. P. 13–108. (in Russian)
10. Fromm E. Art to love // Soul of man. Moscow: Republic, 1992. P. 109–178. (in Russian)
11. Khamitov N. Philosophy: being, man, peace. From Metaphysics to Metaanthropology. 4th edition, corrected and supplemented. Kyiv: KNT, 2017. 268 p. (in Russian)

ного повороту. 2-е вид., виправ. і допов. Київ: КНТ, 2018. 394 с.

13. **Хамітов Н.** Воля до наукової новизни як умова неможливості плагіату // Вища освіта України. 2018. № 2. С. 13–19.

14. **Хамитов Н.В.** Философско-антропологические эссе. Киев: КНТ, 2018. 284 с.

15. **Хамитов Н.В.** Искусство как разрешение противоречий жизни. Киев: КНТ, 2018. 223 с.

16. **Хамітов Н., Крилова С.** Філософська освіта та наука в Україні: відповіді на нові виклики глобалізації XXI століття // Європейські педагогічні студії. 2015. Вип. № 5–6. С. 95–111.

17. **Хамітов Н., Крилова С.** Філософський словник. Людина і світ. 2-е вид., виправ. і допов. Київ: КНТ, 2018. 394 с.

18. **Хамитов Н.** Афоризмы свободы. Тайна гениальности. Киев: Аftar, 2010. 269 с.

19. **Шелер М.** Философское мировоззрение // Избранные произведения. М.: Гнозис, 1994. 480 с.

12. **Khamitov N.V.** Philosophical Anthropology: Actual Problems. From theoretical to practical turning. 2th edition, corrected and supplemented. Kyiv: KNT, 2018. 394 p. (in Ukrainian)

13. **Khamitov N.** Will for scientific novelty as a condition for impossibility of plagiarism // Higher education of Ukraine. 2018. No. 2. P. 13–19. (in Ukrainian)

14. **Khamitov N.V.** Philosophical-anthropological essays. Kyiv: KNT, 2018. 284 p. (in Russian)

15. **Khamitov N.V.** Art as the resolution of the contradictions of life. Kyiv: KNT, 2018. 223 p. (in Russian)

16. **Khamitov N., Krylova S.** Philosophical Education and Science in Ukraine: Answers to New Challenges of the XXI Century Globalization // European Pedagogical Studies. 2015. No. 5–6. P.95–111. (in Ukrainian)

17. **Khamitov N., Krylova S.** Philosophical Dictionary. Human and world. 2th edition, corrected and supplemented. Kyiv: KNT, 2018. 394 p. (in Ukrainian)

18. **Khamitov N.** Aphorisms of freedom. Mystery of genius. Kyiv: Aftar, 2010. 269 p. (in Russian)

19. **Scheler M.** Philosophical Worldview // Selected Works. Moscow: Gnosis, 1994. 480 p. (in Russian)

20. **Khamitov N., Krylova S.** Metaanthropology as a philosophy of moral education in conditions of multicultural world. 2011, Jinju. P. 30–31.